

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش فرهنگی مبلغان در ازدیاد جمعیت

نویسندگان: حمیده فلاح تفتی، مهین شریف زاده، زهرا مقنی زاده، فرشته احمدی

استاد راهنما: زینب بحرانی

حوزه علمیه ام ابیها سلام الله علیه شهرستان تفت، سطح دو

مقاله جشنواره رشد

چکیده:

بحث فرزندآوری یکی از مسائل مهم بشری است که در جهت آن باید تلاش کرد در صورت عدم توجه، نسل بشری به سوی پیری جمعیت می رود و باعث معضلات زیادی در جامعه می شود پس باید اقداماتی انجام داد از جمله مبلغان می توانند کمک های شایانی در جهت فرهنگ سازی آن انجام دهند اولاً با شناخت فرهنگ سازی و ساختار آن و بعد آن رادر قالب های مثل سخنرانی هایی در جهت فرزند آوری و اشاره مستقیم به آیات و روایات در مبحث فرزند آوری باعث تشویق مخاطبین در امر فرزند آوری میشود استفاده مبلغین از فیش های آماده و نشریات و روزنامه ها و فضای مجازی بستر بهتری برای تبلیغ فرزندآوری برای مبلغان می شود.

واژگان کلیدی: ازدیاد جمعیت، مبلغین، فرهنگ سازی، باروری، فرزندآوری.

مقدمه:

یکی از اقدامات فرهنگی تبلیغ و فراخوان بشریت به سوی فطرت فراموش شده است در پهنه ی تاریخ همواره میان متولیان امر هدایت و متولیان وادی ضلالت کشمکش مستمر برقرار بوده است؛ و این تقابل اکنون نیز به گونه ی پیچیده تر از پیش جریان دارد در این موقعیت مبلغان پیام رسانان الهی باید از تمامی ابزارها و روش های نوین و پیشرفته بهره بگیرند تا در بحث ازدیاد جمعیت گامی درست برداشته شود اما در حال حاضر به خاطر فرهنگی سازی غلط با شعار "فرزند کمتر زندگی بهتر" توانستند کشور را به سمت بحران جمعیت بکشاند و این بحران در همه عرصه ها خود را نشان داده است پس به عات اهمیت بحران جمعیت در صدد نوشتن این مقاله برآمدیم که برای مبلغین و دانشجویان مورد استفاده قرار گیرد. نقش فرهنگی مبلغان در ازدیاد جمعیت چگونه است؟ فرهنگ سازی به صورت سخنرانی تا چه حد اثر گذار است؟ آیا می توان از طریق فضای مجازی در بحث فرزند اوری فرهنگ سازی کرد؟ تا چه حد کتاب و روزنامه و رسانه میتوانند در این امر یاری گر مبلغان باشد؟ کتاب فرزند اوری، مباهات پیامبر رحمت نوشته مسلم شوبکلایی و مقاله نقش فرهنگ و ساختارهای فرهنگی در تحولات جمعیتی نوشته اسماعیل چراغی کویان ما را در این راستا یاری نموده است.

الف- نقش فرهنگ در تحولات ازدیاد جمعیت از دیدگاه جامعه شناسان و تبیین این پدیده در بین اقشار جامعه

ب- فرهنگ سازی از روش های مکتوب (فیش نویسی، کتاب، مقاله، بروشور...)

ج- فرهنگ سازی از طریق سخنرانی

د- فرهنگ سازی از طریق فضای مجازی

الف- نقش فرهنگ در تحولات ازدیاد جمعیت از دیدگاه جامعه شناسان و تبیین این پدیده در بین اقشار جامعه

مسأله جمعیت یکی از اساسی ترین دغدغه های بشری است که باعث شده نظریاتی مختلفی در این رابطه مطرح بشود به ویژه به موضوع باروری و دگرگونی های آن پرداخته و آن را تحلیل کرده اند. بنا بر نظریه انتقالی جمعیتی، هرچه قدر میزان توسعه یافتگی در منطقه و کشوری بیشتر باشد، انتظار می رود میزان باروری پایین تر باشد؛ زیرا فرایند گذار باروری از طریق دو عامل ماهیت فرهنگی، شدت بیشتری به خود گرفته است:

۱- جنبش زنان

۲- برابر طلبی جنسیتی در تحصیلات پسران و دختران (کادول، ۲۰۰۸، ص ۴۳۶).

کاهش باروری نیز به نوبه خود، زمینه تغییرات فرهنگی دیگری را به صورت تدریجی فراهم می آورد؛ تغییراتی مانند تاخیر در ازدواج و کاهش تمایل به آن تاخیر در فرزند آوری، افزایش طلاق، افزایش خانواده های غیر متعارف، افزایش مقبولیت رفتار های جنسی خارج از ازدواج، توافق بر بی فرزند ماندن اختیاری و سقط جنین و موافقت با کار کردن مادرانی که بچه های کوچک دارند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۱). روشن است این تغییری است، بر سرعت و شتاب تحولات باروری تاثیر بسزا داشته اند. بر اساس نظریه دیویس و بلیک عوامل مؤثر بر باروری به دو دسته تقسیم می شوند: (شامل سن ازدواج، در صد زنان ازدواج کرده، فراوانی و نسبت طلاق، بیوگی و طلاق) و غیر مستقیم (شامل عوامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی و زیستی) (لوکاس و میر، ۱۳۸۴، ص ۳۰). دسته اول هرچند به خودبی خود عنصر فرهنگی نیستند اما بی شک متأثر از عوامل و عناصر فرهنگی اند. در الگوی جامعه شناختی نیز بر اهمیت عوامل فرهنگی در تحولات باروری تأکید می شود. جامعه شناسان بر این باورند تبیین پدیده باروری باید در دوسطح خرد و کلان صورت پذیرد. در نگاه کلان نگرانه، عوامل مؤثر بر باروری، فرهنگ جامعه و عوامل محیطی (اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مذهبی) هستند. این عوامل جهت و میزان حرکت باروری در جامعه تعیین می کنند؛ اما در سطح خرد، بیشتر گرایش ها، نگرش ها، انگیزه ها و سلیقه های زوجین است که حرکت اصلی باروری را تعیین می کند تا محیط اجتماعی و فرهنگی (آشفته تهرانی، ۱۳۷۲، ص ۹۹) نظریه نوسازی برا ینکه تأکید می ورزد که نوسازی سبک زندگی و تفکر افراد، موجب رشد تمایلات آینده نگرانه و زندگی مرفه تر است که خود موجب کاهش توجه آنها به خانواده می شود. نوگرایی با ترویج سبک

زندگی و نظام معنایی خاص بر طیف گسترده ای از پدیده های فرهنگی اجتماعی مستقیم و غیر مستقیم تأثیر گذاشته است. جمعیت نیز از جمله پدیده هایی است که از فرایند پر گسترده و عمیق نوسازی تأثیر پذیرفته است. زندگی پر تنوع و پیچیده نوین موجب تغییر ارزش ها، نگرش ها، انتظارات، ترجیحات و رفتار های افراد شده است و حس رفاه جویی و داشتن زندگی بهتر را در آنها تقویت کرده است. نظریه پردازان نوسازی معتقدند که فرآیند نوسازی، تغییر جهت روان شناختی از تقدیر گرایی به احساس خود کنترلی امور، از جمله کنترل اندازه خانواده را موجب شده است (لوکاس و میر، ۱۳۸۱، ص ۳۷). امروز تشکیل خانواده با ابعاد کمتر از طریق کاهش بارداری در خانواده ایرانی به صورت یک هنجار درآمده است. بی شک وقتی سخن از هنجار یابی و هنجاری شدن می شود، مقوله فرهنگ و تأثیر آن بر تحولات جمعیتی چهره ای روشن تر می یابد. وجه دیگر اهمیت موضوع آن است که خصلت فرهنگی یافتن به معنای دیر پا بودن پدیده و پایداری و مقاومت نسبی آن در برابر دگرگونی محیطی است. عناصر فرهنگی بر خلاف عناصر دیگر به آسانی تغییر پذیر نیستند و بانوعی سازوکار تداوم همراه اند. از این رو حتی اگر در آینده دولت ها به اتخاذ یک سیاست جمعیتی مبنی بر طرفداری از افزایش باروری بپردازند، این سیاست نمی تواند بر نگرش زوجین درباره فرزند آوری و تصمیم آنها تأثیر بگذارد. (عباسی شوازی و همکاران، ۱۳۸۱)، در بررسی دیگاه زنان درباره رفتارهای باروری در استان یزد، روشن می سازند که زنان مورد مطالعه می گویند که حتی اگر دولت انگیزه هایی برای افزایش باروری ایجاد کند، نرخ باروری شان را افزایش نخواهند داد. از سوی دیگر، تجربه کشورهای توسعه یافته نیز گویای آن است که به دلیل برخی موانع فرهنگی و محیطی در آینده باروری به آسانی افزایش نمی یابد؛ زیرا کوچک سازی بعد خانواده امروز به هنجاری جهان شمول تبدیل شده و بدیهی است که تغییر آن در زمانی کوتاه دشوار است. از این رو ارزش فرهنگی نهادی شده به دلیل دیر پایی و استمرار، تنها از طریق سیاست گذاری و برنامه ریزی فرهنگی مستمر و دراز مدت تغییر پذیر خواهد بود. گفتنی است که بررسی نقش فرهنگ در تحولات جمعیتی صرفاً محدود به رفتار باروری نیست. از فرهنگ و مؤلفه های آن در تبیین انواع گوناگون پدیده ای جمعیتی استفاده می شود. موضوع تأثیر هنجارهای فرهنگی_اجتماعی بر نقش های مردان و زنان، روابط جنسیتی و رفتار های باروری، موقعیت و استقلال زنان، موانع فرهنگی در مشارک اجتماعی و فعالیت اقتصادی و اجتماعی آنها از جمله موضوعاتی هستند که عمده تاً فرهنگی تحلیل میشوند. در موضوع باروری، نیز مطالعات بر اهمیت نقش عوامل قومی_فرهنگی به منزله متغیری مستقل تأکید دارند و اغلب ه تأثیر خرده فرهنگ ها در موضوع باروری گروه های قومی توجه می دهند (لوپز و ساباق، ۱۹۷۸، ص ۱۴۹۲) خانواده کهن ترین نهاد اجتماعی است که کارکردهای مهم

بسیاری را برای جامعه انسانی دربر دارد. یکی از مهم ترین کارهای ویژه این نهاد دیر پا، باز تولید نسل انسانی است که در قالب الگوی کنش باروری ظهور می کند. بدیهی است که هرگونه دگرگونی در این نهاد می تواند بر این کارکرد مهم نیز اثر بگذارد و آن را درگونگون سازد از این رو بحث درباره باروری و تغییر و تحولات آن، الزاماً باید در بستر خانواده انجام شود. تأکید بر خانواده و تحولات آن بدین جهت است که خانواده علاوه بر ارتباط و تعاملی که با دیگر نهادها و سازمان های اجتماعی جامعه دارد، اصلی ترین نهادی است که در آن تصمیم برای اقدام به باروری شکل گرفته و باروری در آن، صورتی عملی و عینی به خود می گیرد. از سوی دیگر، تصمیم به باروری نیز خود در معرض عوامل گوناگون برون خانوادگی و درون خانوادگی است. بی شک، عواملی همچون زمینه ها و گفتمان های غالب فرهنگی، روابط بین نسلی و بین جنسیتی، شرایط و انتظارات محیطی، موقعیت اجتماعی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی، سبک زندگی و نظام ترجیحات خانواده و همگی می توانند به طور مستقیم و غیر مستقیم بر تصمیم زوجین برای پیش گرفتن الگوی خاص باروری تأثیر گذار باشند.

از این رو بهترین مرجع برای فهم چرایی تفاوت خانواده ها و جوامع در کنش باروری و تغییرات آن، نهاد خانواده و تحولاتی است که این نهاد در تعامل با دیگر عناصر و واقعیات محیطی تجربه کرده است. اما آنچه مهم است که چه رویدادی باعث دگرگونی در خانواده و فرایند درون آن شده است؟ پاسخ این است که این رویداد تأثیر گذار، پدیده تجدد، فرایند مدرنیزاسیون و آثار قهری آن است. رویداد ها و جریان های اجتماعی عمده همچون شهر نشینی، توسعه اقتصادی و اجتماعی، اصلاحات اداری و قانونی، دگرگونی ارزش های جدید اشتیاق زنان به مشارکت در فعالیت های اجتماعی، برهم خوردن نظام خوداشتغالی و ده ها تغییر ریز و درشت دیگر، مجموعاً بر بافت سنتی خانواده تأثیراتی عمیق بر جای گذاشتند. آنچه از این دیدگاه در خور توجه است، تداوم بی وقفه تغییر در ساختار، ابعاد، روابط و ارزش های خانوادگی است که با اثر پذیری عوامل یاد شده، در بافت سنتی خانواده روی می دهد. (عباسی شوازی و عسکری ندوشن، ۱۳۸۴، ص ۳۵) دگرگونی هایی که به تبع فرایند مدرن شدن جامعه در خانواده روی داده یا در حال وقوع و نهادینه شدن است، منحصر به عناصر خاص و متعلق به سپری ویژه نیست. نهاد خانواده اینک تغییرات جمعیت شناختی، مردم شناختی، روان شناختی و جامعه شناختی در خور توجهی را تجربه کرده و می کند. منظور از تغییرات جمعیت شناختی، تغییرات در سن ازدواج، میزان ازدواج، باروری زنان، تعداد فرزندان، بعد خانوار، میزان طلاق و... است. تغییرات روان شناختی، فرهنگی و جامعه شناختی خانواده نیز وابسته به تغییراتی اند که در حوزه بینش ها، ارزشها، نگرش ها، هنجارها، سبک زندگی ترجیحات معطوف به اصل تشکیل خانواده و موضوعات تابع آن به وقوع پیوسته اند آنچه در این

۶- استقامت:

مبلغ در امر تبلیغ هر امری به ویژه فرزنداوری استقامت داشته باشد و خسته نشود زیرا خدا می فرماید: «فادع واستقم كما امرت ؛ پس دعوت کن همان طور که فرمان یافته ای استقامت به ورز» (قرآن کریم، شوری آیه ۱۵) زیرا در امر تبلیغ فراز و نشیب های فراوان وجود دارد که باید مبلغ با شناخت درست از موضوع به ویژه فرزنداوری پا در این عرصه گذاشته و همه ی جوانب آن را بسنجد.

۷- مطابقت قول و عمل:

مبلغ باید گفتارش با کردارش هماهنگ باشد یعنی فردی که خود مردم را تشویق به فرزنداوری می کند خودش الگو باید باشد تا مردم به سخن او ایمان آورند مثلاً با بیان این روایت مخاطب را برانگیزد: پیامبر فرمودند: پنج نفر پرونده آنها بسته نمیشود و دائماً به آنان ثواب می رسد کسی که درختی کاشته، کسی که چاه آبی برای مردم حفر کرده است، کسی که مسجدی ساخته، کسی که قرانی نوشته باشد [کسی که فرزند شایسته از خود به یادگار گذاشته است (بحار الانوار، مجلسی، ج ۱۰۱، ص ۹۷)]

۸- تواضع و فروتنی:

مبلغ باید انقدر تواضع داشته باشد که سخنان او دل مخاطب را نرم برای پذیرش موضوع کند او با این نکته می تواند بحث فرزند اوری را در قالب زیبا که رضایت قلبی همراه با رضایت خداوند باعث ایجاد نسل شیعه و افتخار پیامبر و امامان در قیامت می شود و این تواضع او باعث تسخیر قلب مخاطب و پذیرش بالای او در امر می شود.

۹- اعتدال و میان روی :

مبلغ در سخنرانی به بیان امید و بیم باید تعادل برقرار کند در عین اشاره به مزایا و ویژگی های خاص فرزند بیشتر می تواند مشکلات در این زمینه اشاره کند ولی نباید از اعتدال خارج شود و موجب دلسردی مخاطب در امر فرزند اوری شود زیرا انسان عاقل انسان متعادل است . امام علی می فرمایند: {لا تری الجاهل الا مغرطاً او تفریطاً} جاهل را نمی بینی مگر این که یا افراط کن یا تفریط (سیره نبوی ج ۱ صفحه ۱۷۱-۱۷۲) پس با این حدیث اهمیت بحث روشن شد.

۱۰- هدایت گری:

اینکه باید مبلغ مردمی باشد یا آنان و مثل آنان باشد درد مردم را بشناسد و دلسوز باشد. یعنی در امر فرزند آوری باید پایه پای مردم و در جهت حل مشکلات آنها و تهسیل موانع روبه رو قدم بردارد تا مسیر برای مردم هموار شود

د- فرهنگسازی از طریق فضای مجازی:

اینکه بیشتر برنامه های تبلیغی منحصر به مسجد و حسینیه نمی شود و ما انسان ها باید بدانیم در دنیایی زندگی می کنیم که شرایط آن با دنیای گذشته متفاوت شده است و راه های زیادی بای تبلیغات وجود دارد. اصل دعوت با استفاده از فضای مجازی برای گسترش فرزندآوری و بیان آن باعث می شود ده میلیون نفر تحت پوشش دین و اسلام حتی با تبلیغ درست و صحیح به عمق دقیق مطلب پی برده و باعث پیشرفت نسل و جوانی جمعیت گردد. خداوند در قرآن کریم می فرماید: «الذین یبلغون رسالات الله ویخشونه احداً الا الله وکفی بالله حسیباً» (قرآن کریم، سوره احزاب، آیه ۳۹) پیامبران کسانی بودند که تبلیغ رسالت الهی می کردند و تنها افرادی می ترسیدند و از هیچ کس جز خدا بیم نداشتند همین بس که خداوند حساب گراست. پس عمومیت رسالت در تمام این آیه موج می زند. (بیانات ایت الله مکارم شیرازی، ۱۳۹۵) پس ابلاغ محدود نیست و بیان و عمل و قلم و فضای مجازی و هرچیزی که در آن تبلیغ را شامل می شود باعث می شود رسالت خداوند مفهوم گسترده تر پیدا کرده است. باید حرف حق را از هر ابزاری به گوش مردم رساند. پس باید از پیش پا افتاده ترین فرصت ها و ابزار ها برای هدایت مردم در امر فرزندآوری استفاده کرد از هر زمان و مکان غنیمت شمرد و در انجام آن نباید کوتاهی کرد. پس نباید فراموش کرد که تبلیغ فرزند آوری فقط به صورت چریکی نمی شود بلکه با برنامه ریزی کامل در فضای مجازی جزء برنامه های تبلیغات قرار گرفته و افراد تمام امکانات و سرمایه خود را بکار گرفته فضای مجازی و شبکه های اجتماعی را برای تبلیغ هایی که دست دشمنان و توهین های آنها را از هر لحاظ کوتاه کرده و نسل شیعه را به جامعه اسلامی و مسلمین تحویل نمود تا خدشه ای وارد نشود. (بیانات ایت الله مکارم شیرازی، ۱۳۹۳)

نجات نسل جوان از گرداب مفاسد فضای مجازی: آسیب ها و خطر های فضای مجازی گاهی اوقات سرنوشت خانواده ها و زوج های جوان را به انحراف برده، و زندگی آنها را تغییر داده است. در چنین شرایطی باید بتوانیم جوانان و زوج های جوان را حفظ نمود و آنان را تشویق به فرزندانی صالح و سالم کرد تا در کنار پدر و مادری

جوان، فرزندی زیبا و سلامت و فاصله سنی کم در دنیایی متفاوت تجربه کنند. ما در این امر خدا پسندانه نه تنها نباید عقب بمانیم بلکه باید جلوتر باشیم و راهش این است در راه ترویج مکتب اسلام از بومی سازی فناوری اطلاعات بهرمنند شویم همان گونه که کشور های دیگر هم توانسته اند با شبکه های داخلی برای خود کسب امتیاز نموده و افراد جامعه ی خود را ترغیب و تشویق به فرزند اوری نمایند. (بیانات آیت الله مکارم شیرازی، ۱۳۹۶/۱۲/۲۷) اهمیت این مسأله وقتی دوچندان می شود که بدانیم امروزه تنها با سیاست انقباض فیلتر کردن شبکه های مجازی نمی توان مانع از آسیب های این فضا شد چنین سیاست هایی امروز دیگر کارایی ندارد و راهکار آن راه اندازی شبکه ملی اطلاعات و ساخت نرم افزار های داخلی وبومی می باشد. (بیانات آیت الله مکارم شیرازی، ۱۳۹۵)

نتیجه گیری:

امروزه نقش فرهنگ و ساختارهای فرهنگی بر تحولات جمعیتی تأکید زیادی می شود و مبلغ با شناخت از مسائل فرهنگی و ساختارهای آن می تواند گام های درست در جهت ازدیاد جمعیت بردارد و موانعی از قبیل باورها و عقاید غلط یا فرهنگ سازی های نادرست را از طریق شیوه های تبلیغی که در این مقاله ذکر شد را بر دارد از جمله که مبلغ با شناخت درست از فرهنگ و ساختار آن می تواند به صورت سخنرانی؛ سخنرانی ایی که چارچوب های آن رعایت شود می تواند مخاطب به او اعتماد کند و شاهد اثرگذاری موضوع فرزند آوری میشود یا اینکه مبلغ می تواند از طریق مکتوبات مثل تهیه بروشور یا فیش نویسی یا تهیه محتوا فرزند آوری در روزنامه، فیلم، سریال ها در جهت ازدیاد جمعیت قدم هایی برداشت یکی دیگر از بستر های افزایش موالید استفاده از فضای مجازی که در گذشته اهمیت نداشت ولی با پیشرفت جوامع و عصر ارتباطات به آن توجه زیادی شده تا از این بستر هم بتوانیم کار های فرهنگی متناسب با آن انجام بدهیم زیرا به خاطر ارتباطات دیگر مسجد و حسینیه به تنهایی نمی تواند در امر تبلیغ برای مبلغ یاری رسان باشد پس برای یک کار بزرگ مانند حفظ نسل بشری و القای فرزند بیشتر زندگی بهتر مبلغ باید همه امکانات و ابزار های پیشرفته استفاده کند که افراد جامعه رابه سوی اشاعه این فرهنگ هدایت کند.

منابع و مأخذ:

*قرآن کریم

*نهج البلاغه: ترجمه محمد دشتی

۱-بیانات ایت الله مکارم شیرازی در مورد فضای مجازی و شیوه تبلیغ نوین، درس خارج از فقه، مسجد اعظم قم،
makarm.ir / ۱۳۹۵/۶

۲-بحار الانوار، مجلسی، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ ه.ق، چاپ دوم

۳-مقاله پدیدار شناسانه آگاهی زنان متأهل از فرزند آوری، سعید میرابی - حسین میرزایی دانشجوی دکتری گروه
علوم اجتماعی-دانشگاه فردوس مشهد

۴-مقاله بررسی و نقد اندیشه((فرزند کمتر - زندگی بهتر)در جامعه معاصر ایران با رویکرد اسلامی.علی ملکوتی
نیا، زینب السادات نیکویی روز بهانی، ماهنامه علمی ترویج معرفت.

۵-مقاله نقش فرهنگ و ساختارهای فرهنگی در تحولات جمعیتی، سال ششم، شماره اول، پیاپی
۲۱، زمستان، ۱۳۹۳. سید حسین شرف الدینی/استاد یلر مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره.

Sharaf@qabas.net

۶-اسماعیل چراغی کوتیان، دانشجوی دکتری جامعه شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ره.

kotiani@yahoo.com.

۷-آموزش گفتار(برای مسلط بودن، جالب بودن)پل گلman ژاگو، ترجمه نیلوفر خانساری تهران، انتشارات
ققنوس، ۱۳۷۷.

۸-آداب گفتگو و سخنوری، علی نور محمدی، تهران، مؤسسه فرهنگی انتشارات فروزان، ۱۳۷۸

۹-قاضی ناصح الدین ابوالفتح عبدالواحد بن محمد بن عبدالواحد تمیمی آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ج ۱،
نشر، دار الکتاب الاسلامی، بی تا.